

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده هنر ادیان و تمدن ها
گروه هنر اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته هنر اسلامی گرایش نگارگری

تصحیح و تحشیه رساله قانون الصور صادقی بیک افشار

استادان راهنما:

دکتر زینب صابر

دکتر جلیل جوکار

استاد مشاور:

دکتر محسن محمدی فشارکی

پژوهشگر:

هاجر ناظم

شهریورماه ۱۳۹۲

اظهار نامه دانشجو:

موضوع پایان نامه : تصحیح و تحشیه رساله قانون الصور صادقی بیک افشار.

استاد راهنما: دکتر زینب صابر و دکتر جلیل جوکار

اینجانب هاجر ناظم دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته هنر اسلامی گرایش نگارگری دانشکده هنر ادیان و تمدن ها دانشگاه هنر اصفهان به شماره دانشجویی ۸۹۱۱۵۰۲۱۳۰ گواهی می نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان نامه توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأیید می باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. به علاوه گواهی می نمایم که مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان نامه چارچوب مصوب دانشگاه هنر اصفهان را به طور کامل رعایت کرده ام.

امضاء دانشجو:

تاریخ:

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری های ناشی از تحقیق، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این پایان نامه کارشناسی ارشد، برای دانشگاه هنر اصفهان محفوظ است. نقل مطالب با ذکر منبع بلامانع است.

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده هنر ادیان و تمدن ها
گروه هنر اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته هنر اسلامی گرایش نگارگری خانم هاجر ناظم با عنوان:

تصحیح و تحشیه رساله قانون الصور صادقی بیک افشار

ارایه شده به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای درجه‌ی کارشناسی ارشد که در تاریخ..... توسط هیأت داوران زیر بررسی و با نمره.....درجه.....به تصویب نهایی رسید

- ۱- استاد راهنمای اول پایان نامه آقای دکتر..... با مرتبه علمی ..... امضا
- ۲- استاد راهنمای دوم پایان نامه آقای دکتر..... با مرتبه علمی ..... امضا
- ۳- استاد مشاور اول پایان نامه آقای دکتر ..... با مرتبه علمی ..... امضا
- ۴- استاد داور داخل گروه آقای دکتر ..... با مرتبه علمی ..... امضا
- ۵- استاد داور خارج از گروه آقای دکتر ..... با مرتبه علمی ..... امضا

مهر و امضای مدیر گروه

چکیده:

صادقی بیگ افشار نقاش، شاعر و خطاط عهد صفوی است که در سه مکتب دوم تبریز، قزوین و اصفهان فعالیت کرده است. وی در سال ۱۰۱۰ ه ق دهه هفتاد زندگی اش سپری می کرد، در آن هنگام کاملاً مجرب و کارآموده بود و توانست یکی از رسالات نادر حوزه نگارگری را با استفاده از تجربیات خود و بهره گیری از طبع شعر خویش بسراید و آن را رساله قانون الصور نام نهاد که شامل ۲۰۵ بیت می باشد. او در ابیات نخستین به آداب تربیتی و معنوی نگارگران و پس از آن به مباحثی پیرامون فن و مهارت نگارگری پرداخته است. در این پایان نامه سعی شده ابهاماتی که در متن موجود بر اثر گذشت زمان و همین طور به علت موجز گویی صادقی بیگ در اشعارش برای ما به وجود آمده به وسیله تصحیح و تحشیه نویسی برطرف نموده و به متنی کاربردی در زمینه نگارگری دست یافتیم. برای تصحیح متن در آغاز تصویر نسخ سه گانه آن از کتابخانه ها فراهم شده سپس اقدام نسخ به عنوان نسخه اساس در نظر گرفته شد، نسخه ها با هم مقابله گردیدند و اختلاف ها در پاورقی ثبت شده است. در فصل پایانی داده های که به روش کتابخانه ای جمع آوری شده به صورت توصیفی و تحشیه نویسی تجزیه و تحلیل گردیدند. لغات، اصطلاحات و ترکیبات دشوار متن معنا شده و نیز توضیحات لازم در باب رجال و شخصیت ها نیز بیان گردید. مطالب موجود در رساله قانون- الصور عمدتاً آموزش رنگ سازی سنتی با پیگمان های معدنی می باشد به همین دلیل سعی شد با احیای متن به روش ساخت رنگ های بادوام و ماندگار دست یابیم که ارزش آن در دنیای هنر بر همگان آشکار می باشد.

کلید واژه : هنر دوره صفوی-نگارگری- صادقی بیگ افشار- رساله قانون الصور- رنگ سازی سنتی.

فهرست مطالب

عنوان صفحه

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه.....	۲
۱-۲- بیان مسأله.....	۳
۱-۳- اهمیت و ضرورت موضوع پژوهش.....	۳
۱-۴- اهداف پژوهش.....	۴
۱-۵- روش پژوهش.....	۴
۱-۶- قلمرو زمانی پژوهش.....	۴
۱-۷- قلمرو مکانی پژوهش.....	۴
۱-۸- روش تجزیه و تحلیل داده ها.....	۴
۱-۹- محدودیت های پژوهش.....	۵
۱-۱۰- شرح واژه و اصطلاحات به کار رفته در پژوهش.....	۵

فصل دوم: تاریخ هنر دوره صفوی

۱-۲- مقدمه.....	۷
۲-۲- شکل گیری سلسله صفوی (شاه اسماعیل).....	۸
۲-۳- هنر در دوران شاه تهماسب.....	۹
۲-۴- هنر در دوران شاه اسماعیل دوم.....	۱۲
۲-۵- مکتب اصفهان.....	۱۴

فصل سوم: صادقی بیک افشار

۱-۳- زندگی نامه صادقی بیک افشار.....	۲۳
۲-۳- کتاب آرایه.....	۳۲
۳-۳- نگاره های تک برگی.....	۴۵
۴-۳- شاعری و نویسندگی.....	۵۳

فصل چهارم : تصحیح رساله قانون الصور

- ۱-۴- روش تصحیح ۵۵
- ۲-۴- شروع رساله ۶۰
- ۳-۴- سبب نظم این رساله ۶۱
- ۴-۴- در نصیحت فرزند ۶۳
- ۵-۴- در صفت نقاشی و بستن قلم مو ۶۴
- ۶-۴- در گرفتن قلم ۶۵
- ۷-۴- در رنگ آمیزی ۶۶
- ۸-۴- در طریق شستمان ۶۷
- ۹-۴- در حل طلا و نقره ۶۸
- ۱۰-۴- تعریف صورت گری ۶۹
- ۱۱-۴- در صفت جانور سازی ۷۰
- ۱۲-۴- در بیان رنگ و روغن ۷۱
- ۱۳-۴- در طریق رنگ جسمی ۷۲
- ۱۴-۴- در آداب نقره پوش ۷۳
- ۱۵-۴- در قاعده رنگ ها ۷۴
- ۱۶-۴- در روش رنگ های سریشمی ۷۵
- ۱۷-۴- در ساختن سفیدآب و سرنج ۷۶
- ۱۸-۴- در زنگار ساختن ۷۷
- ۱۹-۴- در شنجرف ساختن ۷۸
- ۲۰-۴- در لعلی ساختن ۷۹
- ۲۱-۴- در پختن روغن کمان ۸۰

فصل پنجم : توضیحات و تعلیقات رساله قانون الصور

- ۱-۵- معنای ابیات نخستین ۸۳
- ۲-۵- در صفت نقاشی و بستن قلم مو ۸۵
- ۳-۵- در گرفتن قلم ۸۹

۹۵	در رنگ آمیزی
۱۰۱	در طریق شستمان
۱۰۲	در حل طلا و نقره
۱۰۶	تعریف صورت گری
۱۰۸	در صفت جانور سازی
۱۱۰	در بیان رنگ و روغن
۱۱۳	در طریق رنگ جسمی
۱۱۴	در آداب نقره پوش
۱۱۵	در قاعده رنگ ها
۱۱۶	در روش رنگ های سریشمی
۱۲۳	در ساختن سفیدآب و سرنج
۱۲۵	در زنگار ساختن
۱۲۷	در شنجرف ساختن
۱۳۰	در لعلی ساختن
۱۳۴	در پختن روغن کمان
۱۳۸	فصل ششم : نتیجه گیری

فهرست عکس‌ها

صفحه	عنوان
۳۲	عکس (۱-۳)
۳۴	عکس (۲-۳)
۳۵	عکس (۳-۳)
۳۶	عکس (۴-۳)
۳۷	عکس (۵-۳)
۳۷	عکس (۶-۳)
۳۸	عکس (۷-۳)
۴۰	عکس (۸-۳)
۴۱	عکس (۹-۳)
۴۱	عکس (۱۰-۳)
۴۲	عکس (۱۱-۳)
۴۲	عکس (۱۲-۳)
۴۳	عکس (۱۳-۳)
۴۳	عکس (۱۴-۳)
۴۴	عکس (۱۵-۳)
۴۵	عکس (۱۶-۳)
۴۵	عکس (۱۷-۳)
۴۷	عکس (۱۸-۳)
۴۸	عکس (۱۹-۳)
۴۸	عکس (۲۰-۳)
۴۹	عکس (۲۱-۳)
۴۹	عکس (۲۲-۳)
۵۰	عکس (۲۳-۳)
۵۰	عکس (۲۴-۳)
۵۱	عکس (۲۵-۳)
۵۱	عکس (۲۶-۳)
۵۲	عکس (۲۷-۳)
۵۲	عکس (۲۸-۳)
۵۶	عکس (۱-۴)
۵۶	عکس (۲-۴)
۵۷	عکس (۳-۴)
۵۷	عکس (۴-۴)

٥٨..... عكس (٥-٤)

٥٩..... عكس (٤-٤)

کوتاه نوشت ها:

ر.ک: رجوع کنید به

م.ف: میکرو فیلم موجود در دانشگاه تهران

د.ت: نسخه خطی موجود در دانشگاه تهران

م.م: نسخه خطی موجود در کتابخانه ملک تهران

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۲- مقدمه:

صادقی‌بیگ افشار هنرمند خبره و با استعدادی است که در سال ۹۴۰ ه.ق در تبریز دیده به جهان گشود. وی در دوره شاه تهماسب پس از سالها شاگردی در محضر شعراء، فضلاء و نقاشان بنام زمان خود به مقام استادی نایل شد و درجات ترقی را به سرعت طی نمود. چنان‌که در زمان شاه اسماعیل دوم سبک کاری وی کاملاً قوام یافته بود و می‌توان آن‌را از هنرمندان مکتب قزوین خواند. ولی از آنجایی که دوره سلطنت شاه اسماعیل چندان دوامی نداشت، وی راه قلندری پیش گرفت و آواره شهر و دیار غربت شد اما در زمانی که عباس میرزا برای رسیدن به سلطنت کوشش می‌کرد صادقی از جمله افرادی بود که به او بسیار کمک نمود و این امر یکی از دلایل منصوب شدنش به ریاست کتابخانه سلطنتی در زمان شاه عباس بود. از آنجایی که نقش هنر و هنرمند در دوره صفوی برای ما حائز اهمیت می‌باشد، در فصل دوم به کلیتی از هنر دوره صفوی می‌پردازیم، در فصل سوم به طور تخصصی‌تر نسبت به سایر هنرمندان آن دوره به زندگی نامه صادقی بیگ پرداخته می‌شود و آثار نگارگری وی اعم از کتاب آرایی و نگاره های تک برگ و آثار ادبی منظوم و مثنوی مورد بررسی و مطالعه قرار می‌گیرند. در فصل چهارم از بین آثار وی به طور اخص به رساله قانون الصور پرداخته می‌شود و سه نسخه موجود در ایران مقابله می‌شود و تفاوت های میان نسخ در پاورقی ذکر می‌گردد و نهایتاً در فصل آخر با استفاده از منابع معتبر به تفسیر و توضیح لغات، اصطلاحات و عبارات مبهم متن رساله پرداخته می‌شود به گونه‌ای که با خواندن آن بتوان آنچه مد نظر مؤلف بوده است را بهتر دریابیم و امید آن می‌رود نه تنها با این تحقیق که با پژوهش‌های بیشتر و بیشتر به جزئیات پنهان و نامفهوم در رساله قانون الصور پرداخت و آن را به صورت یک متن کاربردی به منظور ساخت رنگ‌های سنتی و معدنی با دوام زیاد در زمینه تذهیب و نگارگری درآید.

۱-۲- بیان مسأله (تعریف موضوع پژوهش):

صادقی بیگ افشار علاوه بر نقاشی در زمینه شعر و ادبیات نیز چهره ای شناخته شده است. وی در هفتاد سالگی در سال ۱۳۶۱/۱۰/۱۰ کلیاتی از آثارش در حوزه شعر و ادبیات را گردآوری نمود و مقدمه ای نیز بر آن نگاشت. وی یکی از رسالات نادر حوزه نگارگری را با بهره گیری از طبع شعر خویش سرود و قانون الصور نام نهاد که شامل ۲۰۵ بیت است و در بخش نخست در باب آداب تربیتی و معنوی نگارگران به بیانی دیگر حقیقت هنر و بخش دوم به مباحثی پیرامون فن و مهارت نگارگری پرداخته است. با توجه به شواهد موجود، تا قبل از این کسی به سرودن چنین رساله ای در عرصه نگارگری اقدام نکرده بود. اثر مقدم بر این رساله در این باب، رساله گلزار صفا نوشته صیرفی به سال ۹۵۰ ه. ق می باشد، اما رساله گلزار صفا به اندازه نسخه قانون الصور جامع و کامل نیست و فقط یک نسخه از آن در کتابخانه شخصی دکتر دانش پژوه موجود است. عدم جامعیت و دسترسی به این نسخه ما را بر آن داشت تا به تصحیح دومین نسخه به جا مانده از اعصار گذشته یعنی قانون الصور بپردازیم، بدیهی است که نسخ متأخر تر نیز همگی از نسخه گلزار صفا و به خصوص قانون الصور بهره مند شدند مانند رساله جوهریه نوشته سیمی نیشابوری و گلستان هنر قاضی میراحمدقمی. پس از تحقیق و بررسی مشخص گردید که سه نسخه از رساله قانون الصور در ایران وجود دارد که متأسفانه به دلیل گذشت مدت زمانی طولانی پاره ای از لغات، اصطلاحات و مفاهیم در عصر کنونی واضح و روشن نیست و این مهم انگیزه ای شد تا با تصحیح و تحشیه و شرح ابهامات آن بابتی تازه رو به دنیای رنگ سازی سنتی باز شود و کلیه هنر جویان تذهیب و نگارگری بتوانند خود به ساخت رنگ و مواد لازم برای این هنر بپردازند زیرا ماندگاری این مواد و رنگ دانه ها به جهت معدنی بودن آنها تضمین شده است و این امر را گذشت زمان به اثبات رسانده است.

۱-۳- اهمیت و ضرورت موضوع پژوهش:

صادقی بیگ که نادره دوران خود بود و در سن هفتاد سالگی که کاملاً مجرب و کارآزموده بود این رساله را در باب تکنیک و فنون نقاشی و رنگ سازی نوشته است. با بررسی اجمالی در مقالات و کتب موجود در این باب متوجه می شویم که در بسیاری از آنها به رساله قانون الصور ارجاع داده می شود ولی هیچ کس به طور تخصصی و مجزا این رساله را بررسی نکرده است. اهمیت رنگ در نگارگری بر هیچ کس پوشیده نیست ولی مقالات یافت شده در این باب بیشتر از منظر زیبایی شناسی و تأثیرات بصری آن بوده است یا رنگ ها را از دیدگاه مرمتی (آسیب شناسی و فن شناسی) بررسی کرده اند ولی مراحل ساخت رنگ که بسیار هم با اهمیت می باشد مورد توجه قرار نگرفته است. در این پژوهش سعی می شود با احیای هنر های از یاد رفته، به ترغیب هنرمندان معاصر برای ساخت و به کارگیری مواد سنتی ماندگار بپردازیم.

۱-۴-اهداف پژوهش:

- احیاء و تصحیح رساله قانون الصور
- تأثیر گذشت زمان در نسخ موجود و بررسی تفاوت میان آنها
- شرح و توضیح لغات و اصطلاحات متن
- پرداختن به جزئیات ساخت رنگ‌های سنتی با توجه به گفتار صادقی بیک به صورتی که بتوان با خواندن متن پایان نامه به جزئیات ساخت رنگ و بقیه فنون و تکنیک‌ها پی برد.

۱-۵-روش پژوهش:

- روش تحقیق از نظر هدف: کاربردی
- روش تحقیق از نظر روش: تاریخی و توصیفی
- روش یافته اندوزی (روش گردآوری داده‌ها): کتابخانه ای

۱-۶-قلمرو زمانی پژوهش:

قلمرو زمانی این پژوهش دوره صفوی را در بر می گیرد.

۱-۷-قلمرو مکانی پژوهش:

از آنجاییکه رساله محصول مکتب اصفهان می‌باشد قلمرو مکانی شهر اصفهان می‌باشد.

۱-۸-روش تجزیه و تحلیل داده‌ها:

به صورت توصیفی و تحشیه نویسی می‌باشد.

۱-۹-محدودیت‌های پژوهش:

دسترسی به اصل نسخ خطی ممکن نمی‌باشد و تصویر آن بر روی سی‌دی از طریق کتابخانه‌ها تهیه گردید ولی متن آن‌ها خیلی خوانا نمی‌باشد زیرا در نسخ خطی سرکش‌ها و نقطه‌ها کم و زیاد و یا جابه‌جا می‌باشند و تشخیص کلمه درست با توجه به معنی اشعار می‌باشد اما از آنجاییکه بعضی لغات در اثر گذشت زمان مهجور گشته و حتی بعضی از آن‌ها در معتبرترین فرهنگ‌ها نیز یافت نشد، در حین انجام کار با مشکلات بسیار روبرو بودیم.

۱-۱۰- شرح واژه ها و اصطلاحات به کار رفته در پژوهش:

- تصحیح:

عبارت است از مقابله نسخ مختلف یک متن، احیاء و بازنویسی آن به گونه ای که بتوان ادعا کرد که آنچه حاصل شده است نزدیکترین صورت به آن متنی است که مؤلف نوشته است. (نجیب مایل هروی، ۱۳۷۹: نمایه)

- تحشیه:

عبارت است از آوردن حواشی مورد نیاز در یک اثر از قبیل شرح لغات، اصطلاحات، مآخذ آیات و احادیث و اشعار، شرح ابهامات و آوردن فهرست های لازم (فهرست لغات و اصطلاحات و امکانه و کتب و اشخاص) (همان، ۱۳۷۹: نمایه)

- صادقی بیک افشار:

نگارگر، رسام و شاعر ایرانی، پیرو سنت واقعگرایی کمال الدین بهزاد و از پیشگامان مکتب اصفهان بود. در تبریز متولد شد. شاگرد مظفر علی بود، به سبب رکود اقتصادی مصور سازی در اواخر سلطنت شاه تهماسب اول چند سالی را به قلندری گذرانید. شاه اسماعیل دوم، او را به کار در کتابخانه سلطنتی قزوین فرا خواند. بعداً به خدمت شاه عباس اول در آمد و رئیس کتابخانه سلطنتی شد و به دلیل بد سلوکی از کار بر کنار شد. او در نظم و نثر فارسی و ترکی دست داشت. (روئین پاکباز، ۱۳۸۶: ۳۴۱)

- قانون الصور:

رساله ای است منظوم در باب اصول و فنون نقاشی و رنگ سازی که از صادقی بیک افشار به جا مانده است. (همان، ۱۳۸۶: ۳۴۱)

فصل دوم

تاریخ هنر دوره صفوی

۲-۱- مقدمه :

رساله قانون الصور از آثار منظوم صادقی بیک افشار از نقاشان دوره صفویه است که در سه مکتب دوم تبریز ، قزوین و اصفهان مشغول به فعالیت بوده است . مکتب دوم تبریز (نیمه نخست قرن دهم) پس از انتقال کمال الدین بهزاد و شاگردانش از هرات به تبریز و پرورش نسل جدیدی از هنرمندان توسط آنان ، شکل گرفت و چندین نسخه ارزنده از جمله دیوان حافظ ، شاهنامه تهماسبی ، خمسه تهماسبی توسط هنرمندان چون سلطان محمد ، میر مصور ، آقا میرک ، میر سید علی ، میرزا علی و مظفر علی مصور شد . در اواخر سلطنت تهماسب به علت رکود مصور سازی صادقی چند سالی را به قلندری گذرانید اما در زمان شاه اسماعیل دوم به کتابخانه سلطنتی فرا خوانده شد . دوره سلطنت اسماعیل دوم بسیار کوتاه بود و پس از آن هنر و هنرمندان از جایگاه در خوری برخوردار نبودند . زمان شاه عباس اول با انتقال پایتخت از قزوین به اصفهان ، این شهر معرفیتی جهانی کسب کرد و به مقتضای فعالیت های پیشه وری و تجاری قشری جدید از بازرگانان ثروتمند در این شهر به وجود آمد که با خواست ها و سلیقه های تازه خود به جرگه هنر پروران پیوستند در این زمان صادقی به ریاست کتابخانه سلطنتی منصوب شده بود وی با وجود اینکه پس از مدتی از ریاست برکنار شد ، از مواجب کتابداری برخوردار بود . در این فصل برآنیم که برای شناخت بیشتر شخصیت و آثار صادقی بیک ، بستر تاریخی دوره صفوی و نقش هنر و هنرمند در آن دوران بررسی کنیم .

۲-۲- شکل‌گیری سلسله صفوی (شاه اسماعیل)

برای پرداختن به هنر نگارگری یک دوره بهتر است ابتدا بستر تاریخی که هنرمند در آن رشد یافته و عوامل تاثیر گذار را مورد بررسی قرار داد. سلسله صفویه یکی از نقاط عطف تاریخ هنر ایران است که در اواخر سلسله تیموری پس از مرگ سلطان حسین بایقرا به سرکردگی اسماعیل، که خود را منسوب به شیخ صفی‌الدین اردبیلی بنیان‌گذار فرقه صوفیان می‌دانست، تاسیس شد. اسماعیل به سبب اعتقادات عمیق شیعی، برای پیروان قزلباش خود جلوه‌ای نیمه ربوبی داشت. وی هواداران خود را به بهانه خونخواهی پدرش که به دست شیروان شاه کشته شده بود گرد آورد. او توانست پس از شکست آق‌قویونلوها و تسلط بر سرزمین ترکمنان بر غرب و قسمت‌هایی از ترکیه نیز استیلا یابد و تا سال ۹۱۳ ه.ق هزار و خوزستان هم زیر سلطه او قرار گرفتند. (کنبی^۱، ۱۳۸۹: ۷۸)

ایران همواره از سوی ازبکان در شمال شرق و از سوی عثمانی‌ها در غرب مورد تهدید واقع می‌شده است شیبانی خان ازبک بعد از مرگ سلطان حسین بایقرا عزم تصرف هرات را نمود. وی پس از این پیروزی، هنرمندان و کتب نفیس را از هرات به بخارا منتقل کرد، که بهزاد از جمله این هنرمندان بود ولی بعدها به هرات بازگشت. بدیع‌الزمان فرزند سلطان حسین بایقرا نیز به شاه اسماعیل در غرب پناه برد. (آژند، ۱۳۸۴: ۹۰)

شاه اسماعیل با به قتل رساندن شیبانی خان در سال ۹۱۵ توانست وارث و جانشین دودمان تیموری در ناحیه خراسان شود و از آنجایی که شرایط بسیار نا به سامان و آشفته بود، مردم با اشتیاق حضور یک منجی را پذیرفتند. پس از ازبکان نوبت به سرکوب عثمانیها رسید ولی به دلیل نداشتن توپ و تفنگ، سپاه ایران در سال ۹۲۰ ه.ق در منطقه نزدیک به چالدران شکست سنگینی را متحمل شد.

شکست در این جنگ و غارت تبریز نه تنها از نظر نظامی بلکه از نظر هنری نیز پیامدهای نامطلوب بسیاری را به همراه داشت. سلطان سلیم عثمانی توانست وارد تبریز که در آن زمان پایتخت صفویان بود، شود و هنگام بازگشت شمار قابل ملاحظه‌ای از ذخایر کتب و مرقعات گرانبها و حتی بعضی از هنرمندان نظیر بدیع‌الزمان فرزند سلطان حسین بایقرا را با خود به عثمانی برد. بنابراین ذخایر مکتب هرات ما بین شیبانیان در بخارا و صفویان تبریز و گورکانیان هند و عثمانی‌ها تقسیم شد. (آژند، ۱۳۸۴: ۱۰۰)

شاه اسماعیل پس از شکست چالدران از شور و شوق لشکرکشی افتاد و دهه آخر سلطنت خود را به حمایت از هنر و هنرمندان پرداخت. در آن روزگار بهزاد ریاست کتابخانه سلطنتی را به عهده داشت (همان: ۱۰۱) مکتب نگارگری دوره صفوی تلفیقی از مکتب هرات ترکمنان و مکتب شیراز (دوره ترکمنان) می‌باشد.

سلیقه شاه اسماعیل در نقاشی هماهنگ با مکتب ترکمنان دربار یعقوب بیگ بود که نمونه آن خمسه نظامی است که این نسخه را ابوالقاسم بابر شاهزاده تیموری فرزند بایسنقر میرزا سفارش داد و ناتمام به دست پیر بدهاق قراقویونلو و سلطان خلیل آق‌قویونلو و